

ni v slovenskih deželah od 13. do 17. stoletja, ZČ 35 (1981) str. 234 sl. — 14. A. Müllner, Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien, Wien—Leipzig 1909, str. 130 sl., 373—435; H. Wiessner, Geschichte des Kärntner Bergbaues 2, Klagenfurt 1951, str. 48 sl., 195 sl.; isti, 3, Klagenfurt 1953, str. 186, 261 sl.; I. Mohorič, Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem, Ljubljana 1969, str. 28—101; J. Šorn, Eisengewerbe in Jugoslavien von 1500—1650, Kölner Kolloquien zur internationale Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 2 (hrsg. H. Kellenbenz), Wien 1974, str. 338 sl.; isti, Bucelleniji in Ruardi na Savi pri Jesenicah, Kronika 24 (1976), str. 69 sl.; K. Dinklage, Technischer Fortschritt und wirtschaftlicher Aufschwung des Kärntner Eisenwesens namentlich in der frühen Neuzeit, Kölner Kolloquien o. c., str. 319 sl. — 15. A. Gasparetto, Il vetro di Murano dalle origini ad oggi, Venezia 1958, str. 106 sl.; V. Valenčič, Ljubljanska industrija od 16. stoletja do prve svetovne vojne. V Starejša ljubljanska industrija. Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1973, str. 13 sl. in tam navedena literatura; prim. H. Valentinitš, Italienische Unternehmer im Wirtschaftsleben der innerösterreichischen Länder 1550—1650, Wirtschafts-

kräfte und Wirtschaftswege I: Mittelmeer und Kontinent, 1978, str. 703 sl.; F. Gestrin, Italijani v slovenskih deželah o. c., str. 235 sl. — 16. Prim. F. Gestrin, o. c.; H. Valentinitš, o. c. — 17. Prim. F. Gestrin, Trgovina slovenskih dežel z italijanskimi ob koncu srednjega veka in v 16. stoletju, ZČ 29 (1975), str. 89 sl. isti, o. c., str. 226 sl. — 18. Prim. F. Gestrin, Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja, Ljubljana 1956; isti, Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 1972; isti, Piranska komenda v 14. stoletju, Razprave SAZU 5, Ljubljana 1966, str. 241 sl. — 19. Glej literaturo v op. 18; F. Gestrin, Prispevek k poznavanju trgovskega poslovanja na Reki v 15. stoletju Kronika 29 (1981), str. 8 sl. — 20. F. Gestrin, Trgovina s kožami v Markah v 15. in v prvi polovici 16. stoletja, ZČ 30 (1976), str. 23 sl.; isti, Trgovina slovenskih dežel o. c. — 21. F. Gestrin, Trgovina s kožami o. c., str. 33 sl. — 22. F. Gestrin, Mitninske knjige o. c., str. 42 sl. — 23. Prim. F. Gestrin, Pomorstvo srednjeveškega Pirana, Ljubljana 1978; isti, Pomorski promet mest Slovenskega primorja v 15. in 16. stoletju, Acta historico-oeconomica Iugoslaviae 5 (1978), str. 105 sl.

GLOSE K ZGODOVINI SREDNJEVEŠKEGA CELJA

SERGIJ VILFAN

V primerjalnem okviru postavlja Celje vrsto vprašanj in s tem navaja k nekaterim opazovanjem:¹

Predvsem preseneča zanimivo nasprotje: Celje ima, podobno kot Ptuj, kontinuiteto antičnega imena Celeia; srednjeveško naselje je nastalo tako rekoč sredi antičnega mesta, krajevna imena v širši okolici dokazujejo ostanke predсловanskega prebivalstva in prometna lega je bila komaj dosti manj pomembna od lege Ljubljane.² In vendar vse, kar doslej vemo o srednjeveškem Celju,³ kaže na to, da je bilo tu mestno življenje vse prej kot kontinuirano povezano od antike v srednji vek, da se je razvijalo zelo počasi in da je bilo mesto ob koncu srednjega veka izredno majhno, ne kaj prida večje kot Višnja gora v 16. stol.⁴ Ali je ta podoba resnična ali pa jo izkrivlja le nesrečna sestava virov?

Kjer so srednjeveške hiše kadar si bodi nastale na rimskih temeljih, je arheolog bržkone res pri ugotavljanju vmesnih faz naseelitve skoraj brez moči (čeprav ta skepsa ne

bi smela biti potuha za nezanimanje). Toda tudi listinsko gradivo je dokaj skopo in kolikor ga poznamo, vsaj na prvi videz potrjuje pogodbo o zelo počasnem razvoju Celja. Ali pa to nujno pomeni počasnost v vseh pogledih — gospodarskem, urbanističnem, pravnem in še drugih, ki vsi skupaj šele predstavljajo neko naselbino v njenih urbanih funkcijah?

Začetke gospodarskih neagrarnih funkcij, predvsem obrti, bi bilo treba iskati na gosposčinskem dvoru v pomenu pridvornega agrarnega obrata. Če je bilo Celje, kot vse kaže, v prvi polovici 12. stoletja center Saunije⁵ (ta oblika imena je slovenska; Savinja se še danes med ljudmi imenuje tudi Sáunja), potem je moral biti tu večji agrarno-gosposčinski center s številnimi nesvobodnimi ljudmi, med njimi kovači, tesarji, čevljarji, itd. Ti sprva niso producirali za trg, temveč so delali naravnost za potrebe gospostva in njegovih ljudi. Tak center si smemo za zdaj predstavljati tam, kjer so pozneje nastale rezidenčne stavbe Celj-

skih grofov. Ta možnost je izziv zgodnje-srednjeveški arheologiji, ki je glede naselbinske zgodovine kljub prvim korakom še vedno premalo razvita.

Čeprav nastajajo na dvorih prvi neagrarni poklici, moremo o meščanski naselbini govoriti šele, ko svobodni obrtnik producira za prodajo in ko ima naselbina tržno pravico v obliki tedenskega sejma. Kdaj je torej Celje v tem pomenu postalo trg?

Izrecno se kot trg prvič omenja 1323,⁶ toda prve omembe so lahko zelo pozne in zato varljive. V načelu torej ni moč ugovarjati domnevi Janka Orožna,⁷ da je Celje postalo trg že sto ali dvesto let prej, le da ta domneva vendarle vzbuja željo po nadaljnji precizaciji. Eno tako možnost predstavlja tole posredno sklepanje:

Beraški redovi, ki so se po Evropi začeli naglo širiti po letu 1220, so svoje samostane postavljali v meščanskih naselbinah, predvsem v mestih in izjemoma v kakem uglednejšem trgu. Obstoj samostana nekega be-raškega reda v naselbini je dokaz, da je šela za meščansko in da je bila dovolj velika za vzdrževanje take ustanove. Omemba že obstoječega minoritskega samostana v Celju leta 1310⁸ pomeni torej posredno prvi dokaz, da je Celje bilo že tedaj meščanska naselbina, najmanj trg dokaj uglednega značaja. Ker samostan tedaj ni šele nastal in tudi ni nastal čez noč, lahko z gotovostjo sklepamo, da je Celje dobilo status trga najpozneje okrog leta 1300.

Po enaki poti sklepanja pa utegnemo priti do nekih trdnejših spoznanj za starejši čas. V literaturi na splošno velja trditev, da je minoritski samostan nastal sredi 13. stoletja. Podatek se gotovo opira na napis, ki ga navaja Ignac Orožen in po katerem naj bi bil samostan nastal leta 1241.⁹ Napis ni ohranjen, Ignac Orožen pa je pri navajanju te vrste podatkov zelo zanesljiv. Vprašljivo je samo, koliko je bil sam napis pravilen. Ali mu je verjeti, bi mogli presoditi po ohranjenih sledovih prvih samostanskih objektov. V literaturi je o samostanu precej bolj ali manj prepričljivih drobnih podatkov,¹⁰ nobeden pa ne daje opore za to, da bi preverili neohranjeni napis z letnico. Tu mora priti na pomoč srednjeveška arheologija, spojena z umetnostno zgodovino. Če bi se v zidovih ali tleh na lokaciji nekdanje samostanske zgradbe našli sledovi pozne romanske arhitekture, bi to potrjevalo točnost napisa. Za zdaj takih sledov ne poznamo.¹¹ Zato moremo datiranje 1241 sprejeti kot verjetnost, ni pa gotovo. Gre za lep primer, kako bi lahko arhitektonski detajl nekega objekta odločilno vplival na presojo statusa celotnega naselja.

Iz doslej povedanega sledi, da je Celje postalo tržno naselje s precejšnjo verjetnostjo pred pribl. 1240, z gotovostjo pa pred pribl. 1300. Pri tem pa že tedaj ni šlo za navaden podeželski trg, temveč za naselbino višjega tipa.

Ob katerih dnevih je Celje imelo tedenski sejem, najstarejši, že tako sporadični viri, ne povedo. Ker pa cesar Friderik 1458 potrjuje sobotni tedenski sejem, ki ga je Celje imelo že v času Celjskih grofov,¹² je bil tedenski sejem ob sobotah gotovo zelo starega izvora in verjetno prvoten.

Kdaj pa je Celje postalo mesto? Kot je Vasilij Melik prepričljivo pokazal, vprašanja posebno v 13. in v začetku 14. stoletja ne smemo postavljati v tako ostri obliki.¹³ Ali se neko mesto v pisanem viru označuje kot trg ali kot mesto, je večkrat odvisno od tega, kdo je listino sestavljal ali izdajal, in ali mu je bilo do tega, da bi naselju priznal bolj ugleden ali manj ugleden naziv. Ob skopem številu ohranjenih oziroma obdelanih listin pri Celju pač ne moremo zasledovati kakih nihanj med *civitas/stadt* in *forum/markt* in moramo pač sklepati takole: V dobi Vovbržanov (do 1322) in prvih žovneško-celjskih gospodov bi ti mestni gospodje najbrž ne bili nasprotovali uglednejšemu statusu svoje meščanske naselbine. Z naselitvijo minoritov so Vovbržani celo že precej jasno izrazili njen višji, skoraj mestni značaj. Toda naziv mesto se do začetka 14. stoletja gotovo ni utrdil. Če pa do priključitve Saurinije k Štajerski leta 1311 tak naziv še ni bil utrjen, ga je bilo v naslednjem stoletju teže zagotoviti, saj Habsburžani kot štajerski deželni knezi niso imeli posebnega interesa, večati ugled čedalje močnejših celjskih gospodov in njihovega sedeža.

Pred 14. stoletjem in v tem stoletju torej Celje ni doseglo trdnega, po deželnem knezu priznanega mestnega statusa, bilo pa je vse prej kot navaden trg: minoritski samostan, sredi 14. stol. ustanovljeni špital, zlasti pa tudi židovska kolonija (močna v 14. stoletju) sta poleg nekaterih preostankov, antičnih utrd in poleg palisad dajala naselju — ne glede na formalno tituliranje — mestni značaj. S prenosom rezidence v meščansko naselbino se je ta značaj le še podkrepil.¹⁴

V literaturi je utrjeno mnenje, da je Celje postalo mesto leta 1451, ko je hkrati dobilo pomirje.¹⁵ Mišljena je listina, s katero je knez Friderik II. celjskim meščanom priznal pravice štajerskih mest. Vendar knez v uvodu pravi, da so predenj prišli meščani iz »našega mesta Celja«.¹⁶ Celje je torej ob izdaji listine že veljalo za mesto in tudi v njenem besedilu ni govora o podelitvi mestnega statusa. Ne gre torej za povzdignjenje v mesto,

temveč za izpopolnitev že obstoječega mestnega statusa. Res pa je, da v listini iz leta 1455¹⁷ knez Ulrich označuje listino svojega očeta kot podelitev »mestnih prav(ic) in drugih milosti«, kar pa je v nemščini zelo dvoumna formulacija, saj je bila podelitev prav(ic) štajerskih mest mogoča tudi že formiranemu mestu. Res je tudi, da listina iz 1451 govori o podelitvi pomirja; to pa je najbrž treba razumeti kot novo določitev mej, kot razširitev jurisdikcijskega območja mestnega sodnika, saj je bil eden izmed mejnikov tam, »kjer stoje njihove gavge«, to pa kaže na neko že obstoječo razmejitev, ki se tu ni premaknila. »Njihove gavge« kažejo ne glede na vprašanje avtonomije neko posebno mestno jurisdikcijo, ločeno od deželskosodne, in ki je imela bolj ali manj jasno načrtano pomirje. Ne gre torej za podelitev pomirja v tem pomenu, da bi z njim šele nastal poseben položaj naselbine kot mesta. Res je slednjič tudi, da knez Friderik govori o obzidju, ki »smo ga zdaj postavili« in ki ga je še treba dokončati.¹⁸ V tem času pa je bilo obzidje v notranjščini Slovenije precej bistveno (čeprav ne brezizjemno nujno) znamenje mesta. Toda to tudi pomeni, da so začeli to najvidnejše znamenje mesta postavljati že pred izdajo listine, ki torej ni konstitutivnega značaja glede statusa naselbine. Po vsem tem torej v listini iz leta 1451 ni šlo za formalno povzdignjenje trga v mesto, pač pa za utrditev nekega deloma starejšega in deloma dokaj recentnega stanja.

To ugotovitev nam še posebej potrjuje vpis v celjsko fevdalno knjigo iz leta 1444, ki omenja pomirje in *mestno* pravo (*purkfrid und statrecht*¹⁹). Mestni naziv se je torej uporabljal vsaj že 1441. Celje je postalo mesto z vsemi glavnimi lastnostmi v dobi kneza Friderika potem, ko je knežji položaj po letu 1436 olajšal to napredovanje, najbrž pa glede obzidja res ne dosti pred letom 1451.

Prav presenetljivo počasi pa so se oblikovali *organi mestne avtonomije*. Leta 1451 so izprosili privilegij »vsi naši meščani« mesta Celja, ne pa sodnik in svet, kot bi se formula glasila v kakem mestu z bolj razvitimi avtonomnimi organi.

Sodnika, ki naj bi sodil v mestnem pomirju, je postavljali knez ali njegov pooblaščenec, kar listina iz 1451 celo izrecno pove. Do leta 1455 si je treba sodni kolegij v mestu Celju predstavljati tako, da so ga po potrebi sproti imenovali, bodisi da ga je imenoval sam sodnik bodisi da se je izjemoma vmešal v imenovanje sam grof. To pa ne pomeni, da avtonomije sploh ni bilo. Za reševanje nekaterih gospodarskih in tako rekoč komunalnih zadev se je gotovo sestajal komun-

(občina meščanov), ki se je udeleževal tudi sodnih razprav.

Z listino iz leta 1451 so celjski meščani tudi šele dobili svoj — očitno prvi — rotovž. Rotovži nastajajo običajno zato, da bi imel mestni svet možnosti zasedati v zaprtem prostoru in s tem pomenijo opuščanje starega načela posvetovanja na prostem. V celjskem primeru je podelitev rotovža v zvezi s podelitvijo štajerskega mestnega prava pomenila tudi ustanovitev mestnega sveta. To zelo jasno potrjuje tudi naslednja listina

Knez Ulrik je listino z dne 6. 10. 1455 izdal že na predlog »sodnika, sveta in vsega komunana« (*richter ratt vnd die gantz gemain*). Po zgledu drugih mest je celjskim meščanom podelil pravico, da si po lastni presoji in izbiri vsako leto izvolijo in postavljajo župana, sodnika in svet.²⁰ Z volivnostjo župih mestnih organov je Celje precej zaostajalo za drugimi večjimi slovenskimi mesti.

S pravico do lastnega župana (in ne le sodnika) je Celje celo po času prednjačilo pred Ljubljano. Praksa pa je bila precej drugačna. Sprva se svet morda še ni popolnoma ustalil, saj privilegij iz 1458 govori spet le o meščanih in ljudeh,²¹ v naslednjem letu pa je govor o sodniku in svetu, pri čemer ostane do konca srednjega veka in čez.²² Navedba mestnih sodnikov po Janku Orožnu, ki jih našteva od 1457 naprej, pri čemer se pojavi naziv župan šele v 19. stol.,²³ priča o tem, da je glede župana ostalo le pri ambiciji in pravici.

O tem, zakaj tak zaostanek v razvoju avtonomnih organov, lahko samo ugibamo. Morda v času vovbrškega gospostva pridobitev voljenih organov še ni bila v navadi, v času žovneškoceljske oblasti pa so mestni gospodje držali mesto dovolj čvrsto v rokah in niso imeli razloga, posnemati habsburški tip mestnih avtonomij, ki so si ga nekatera mesta gotovo morala kupiti. V poštevek pa prihaja še druga razlaga: nastanek svetov je lahko izraz napredujoče premoženjske diferenciacije med meščani. Mogoče Celje v 14. stol. še ni premoglo večje skupine bogatih meščanov, ki bi si bila prizadevala priti do vodilnih položajev. V rezidenčnem naselju je ugled gotovo temeljil predvsem na pridvornih funkcijah, te pa niso bile v rokah ljudi, ki bi spadali pod mestno jurisdikcijo. Ob tej razlagi bi morda pomislili še na podobno, češ da je bilo Celje le zelo majhno mesto. Podatek, da je bilo leta 1446 v mestni fari le 545 obhajancev, naj bi po Janku Orožnu kazal na 700—800 prebivalcev, od česar naj bi bilo treba odšteti kakih 300 kmetov, tako da bi za mesto ostalo kakih 350—400 ljudi.²⁴ Če bi bilo tako, bi bilo Celje kaj drobceno naselje. Žal podatek ni do-

kumentiran,²⁵ pa tudi če bi bil videti zanesljiv, ni izčrpen vir, ki bi pričal o velikosti naselja. Malo verjetno je, da bi bil ves pridvorni personal, od plemstva in uradnikov do konjskih hlapcev spadal pod mestno faro. Tudi menihi in podobni nemeščanski krogi gotovo niso šteti med farne obhajan- ce, ki so jih preštevali. Res pa se s tem razmišljanjem vračamo k že nakazanem razlogu za zaostajanje avtonomije: relativni pomen meščanov v naselju, polnem ljudi, ki niso spadali pod mestno jurisdikcijo, je bil gotovo zelo majhen. Tako nam vprašanje o poznem nastanku volilnih avtonomnih organov odpira vrsto nadaljnjih vprašanj, ki jih moramo pustiti odprta, ki pa vendarle nakazujejo nekatere nove možnosti za osvetlitev mestne zgodovine.

Ob tem le še kratka pripomba glede kazenske pravde zoper Veroniko Deseniško, o kateri je že Metod Dolenc izrazil svoje dvome.²⁶ Pred trškimi sodiščem, ki ga je okrog 1425 imel grof še čvrsto v rokah, gotovo ni potekala. Toda tudi sicer si je težko zamisliti sodišče, ki bi bilo pristojno in ki bi bilo celo izreklo oprostilno sodbo. Celjska kronika pravi, da je dal Herman sklicati sodišče (*lies ein recht besetzen*).²⁷ Če bi bilo to plemiško sodišče, bi bil Herman že pravi deželni knez, kar sicer ni potrjeno. Možno, a kaj malo verjetno bi bilo deželsko sodišče, toda nanj bi bil Herman lahko vplival. (Dolenčeva trditev da je trško sodišče imelo krvno sodstvo, ni dokumentirana in se opira najbrž le na obstoj gavg.) Skratka: tudi iz tega zornega kota ostaja marsikaj v zvezi s kazensko pravdo precej dvomljivo.

Iz povedanega p o v z e m a m : Vovbrško Celje je s precejšnjo verjetnostjo pred pribl. 1240, z vso gotovostjo pa pred pribl. 1300 doseglo značaj meščanske naselbine na vmesni stopnji med navadnim trgov in mestom. Ta značaj se je v 14. stol. še okrepil z obstojem židovske kolonije, špitalom in okrog 1400 s prenosom rezidence v naselje. Ker pa si v 13. stoletju še ni utrdilo mestnega statusa ali vsaj naziva (ki je bil tedaj na splošno še nedoločen) in ker Celje ni bilo deželno-knežje, v 14. stoletju formalno ni napredovalo. Dvig Celjskih grofov v kneze je po letu 1436, najbrž ne mnogo pred 1451, omogočil graditev obzidja, hitreje pa priznanje naziva »mesto«, za katerega so bili gospodarski, družbeni in nekateri drugi pogoji že dosti prej dani. Ob tem pa ostaja posebnost Celja izredno počasni razvoj voljenih avtonomnih organov, ki ga morda deloma lahko pripisujemo rezidenčnemu značaju naselbine, v kateri so meščani ob številnem pridvornem personalu imeli razmeroma neugledno vlogo.

OPOMBE

1. Ko sem bil pred kratkim naprošen, naj preskrbim za Lexikon des Mittelalters članek o Celju, sem se odločil, da ga napišem sam, čeprav mi je bila tematika doslej znana le iz primerjalnega zornega kota. Poleg izjemno kratkega roka in potrebe po primerjalnem pristopu je na mojo odločitev vplivalo prav na celjskem primeru potrjeno spoznanje, da je treba za pisanje leksikalnih člankov tudi nekaj izkušenj, sicer ob krajšanju in prevajanju kaj rado pride do takihle cvetk: »od 1018 pripada [namreč Celje, S. V.] koruskim vojvodama Vovbržanima, od kojih ga preuzimaju Žovneški« (Enciklopedija Jugoslavije, II, 1982,² str. 632). Mišljeno je kvečjemu lahko leto 1016 ali 1028, pa tudi 1018 ne moremo govoriti o Vovbržanih in Celju, Vovbržani niso bili koroški vojvode in Žovneški so po Vovbržanih dedovali, ne pa prevzemali od njih. Kar več napak v enem samem stavku. Bašev članek v prvi izdaji Enciklopedije takih napak ni vseboval! — Odločitev mi je poleg dejstva, da obstajata o Celju monografiji, olajšala predvsem možnost, da uporabim topografsko in listinsko gradivo, ki ga na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU urejata profesorja Pavle Blaznik in Božo Otorepec. Posebno slednji mi je bil tudi z nasveti v veliko pomoč. Ko je po zbiranju gradiva nazadnje nastalo 20 leksikalnih vrstic, sem spoznal potrebo, da njihovo vsebino utemeljim. To bi rad s temle člankom. — 2. Primerjalno: S. Vilfan, Le problème de continuité sous trois aspects: habitat, communications, droit, v: Alpes Orientales V, SAZU Dela 24, Ljubljana 1969, str. 87—102, zlasti str. 88—90. — 3. A. Gubo, Geschichte der Stadt Cilli, Graz 1909. — Janko Orožen, Zgodovina Celja in okolice, I, Celje 1971, največ na str. 265—273. — 4. Glej op. 24., 25. Za primerjavo z Višnjo goro gl. I. Vilfan-Bruckmüller, Višnja gora in njeno prebivalstvo v 16. stoletju, v: Kronika 26/1978, str. 155—158. — 5. F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku IV, Ljubljana 1915, listine, navedene na str. 528 pod imenom Gunther (marchio...). — 6. Npr. Orožen, Zgod. Celja (kot v op. 2), str. 163, 266. — 7. Ibid., str. 266. — 8. A. Redik, Regesten des Herzogtums Steiermark, I/1, Graz 1976, št. 229 str. 64; opozorilo B. Otorepca. — 9. Npr. Orožen, Zgod. Celja (kot v op. 3), str. 266, žal brez dokumentacije, vendar očitno — kot tudi razni drugi avtorji — na podlagi napisa. Ta napis, ki postavlja nastanek samostana v leto 1241, navaja Ignaz Orožen, Archidiakonats Saunien (D. Bistum u. die Diöz. Lavant III), Celje 1880 str. 151—152. Po njem je bil napis nekoč nad absido in je navajal kot ustanoviteljje pomotoma Celjske grofe. To kaže, da je napis nastal mnogo pozneje, ko so že pozabili, da 1241 te rodbine še zdaleč ni bilo. S tem pa napis izgubi nekaj svoje pričevalne vrednosti. — 10. Prof. Damjan Prelovšek mi je omogočil vpogled v Steletovo kartoteko na Inštitutu za umetnostno Zgodovino Franceta Steleta pri ZRC

SAZU, vendar kaj otopljivejšega glede začetkov minoritskega samostana ni bilo najti. — 11. Npr. M. Zadnikar, *Romanska arhitektura na Slovenskem*, Ljubljana 1959. — Isti, *Romanika v Sloveniji*, Ljubljana 1982. V *Krajevnem leksikonu Slovenije III*, Ljubljana 1976 najdemo na str. 69 podatek, da je bila minoritska cerkev prvotno romanska. Žal je tudi ta podatek nedokumentiran. Tako je tudi dvomljivo, kaj naj bi pomenilo, da so cerkvi 1808 »vrnili romansko obliko.« Prim. tudi J. Curk Celje — urbanistično-gradbeni zgodovinski oris, v: *Ceski zbornik 1963* str. 5—44, zlasti str. 15. — 12. Rokopisna zbirka prepisov mestnih privilegijev v graškem deželnem arhivu, prepis Boža Otorepca, fol. 225 (po foliaciji originala), *Archiducis Caroli Confirmationes privilegiorum für Innerösterr. I*, 1564—1568. — 13. V. Melik, *Mesto (civitas) na Slovenskem*, *Zgodovinski časopis* 26/1972. str. 299—316. — 14. Orožen, *Zgod. Celja* (okt v op. 3), str. 266. — Prim. V. Habjan, *Knežja prestolnica Celje — sredi XV. stoletja*, *Kronika* 15/1967, str. 95—102. — Za špital in palisade prim. Curk, *Celje* (kot v op. 11), str. 14., 17. — 15. Npr. Orožen, *Zgod. Celja* (kot v op. 3), str. 267. Tu je govora o tem, da je Fri-

derik »trgu podelil mestne pravice« z listino iz 1451 in podobno se izražajo tudi drugi avtorji. — 16. Rokopisna zbirka kot v op. 12, fol. 218'. — 17. Ista zbirka kot v op. 16, fol. 220'. — 18. Dokončano še 1458 ni bilo, kar je razvidno iz listine cesarja Friderika iz tega leta (rokopisna zbirka kot v op. 12, fol. 224'). Gradbena tlaka meščanov naj bi veljala za obzidje do njegove dovršitve (vntz die gantz volbracht würdet). — 19. Izpiske iz celjske fevdne knjige mi je iz prijaznosti dal na razpolago prof. Otorepec (Celj. fevd. knjiga, fol. 121'—122; Arhiv SR Slovenije, prej v Haus-, Hof-u. Staatsarch. MS B 313). — 20. Rokopisna zbirka kot v op. 12, fol. 222', 223. — 21. *Ibid.*, fol. 223. — 22. *Ibid.*, passim. — 23. Orožen, *Zgod. Celja* (kot v op. 3), str. 349—350. — 24. *Ibid.*, str. 268. — 25. Ignac Orožen (kot v op. 9), str. 31 navaja za mestno faro 1545 samo 350 obhajancev, vendar je podatek iz reformacijske dobe in o številu prebivalcev ničesar ne pove. — 26. M. Dolenc, *Kazenska pravda zoper Veroniko Deseniško*, Ljubljana 1930. — 27. F. Kroner R. v. Marchland, *Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli*, Graz 1883, II, str. 79—80.

LOVRENC NA POHORJU IN NJEGOVA OKOLICA

JOŽE CURK

Naselbina se je razvila na položnem grebenu, spuščajočem se od Koglerjevega vrha proti Kurji vasi, kjer se stekata Radoljna in Slepnicca, ki ga oblivata z vzhodne in severne strani, medtem ko ga z zahodne Bednikov graben, ki se pri Grabenvirtu zliva v Slepnicco. Lega kraja prometno ni bila nikoli zanimiva, saj se ga je cesta Maribor-Dravograd izogibala že od začetka 13. stoletja s traso Selnica—Fala—Jodl—Puščava—Kurja vas—Lehen—Podvelka—Brezno, od konca 13. stoletja dalje pa z obdravsko traso Selnica—Ožbalt—Brezno. Promet s pohorskim zaledjem po poti vzdolž Radoljne pa ni nikoli presegal lokalnega pomena, čeprav je služil tudi za prečkanje Pohorja v smeri Vitanja in Konjic. Vzroke, da se je naselbina razvila prav tu, gre iskati predvsem v dveh smereh: ugodnosti terena, ki ga v Kurji vasi ni, in v nastanku samostanske postojanke s kapelo že kmalu po letu 1091. Kljub izostanku arheoloških najdb namreč patrocinij govori za možnost starejše naselitvene tradicije, ki je pripomogla k lokacijski odločitvi šentpavelskih benediktincev. Samostanska izposta-

va gotovo ni preživela nastanka župnije leta 1214, saj se je moralo upravno središče samostanskih posesti že takrat ali le malo pozneje prenesti na Falo, v Lovrencu pa je ostal le samostanski dvor s pristavo. Tako je postal glavni dejavnik v Lovrencu njegov župnik, kateremu so morali tržani celo tlačaniti. Naselbina se je razvila pod župnijskim ozemljem Vidmom in po letu 1222 dobila omejene tržne pravice (tedenski sejem ob ponedeljkih). Trg, ki ni bil nikoli utrjen, se je v teku 14. stoletja toliko razvil, da je dal v njem bogati Klavž Rotenberger leta 1381 postaviti Križevo kapelo, opat pa v naslednjem stoletju obnoviti dvor s kaščo kot sedež lovrenškega urada, zanimivega predvsem zaradi lesarstva in vinarstva. Leta 1482 je trg štel okoli 40 družin, od tega polovico obrtniških, leta 1542 pa 43. Leta 1517 je trg dobil svojega sodnika in povečal svoj pomen na ves svet med Slepnicco, Radoljno in Bednikovim grabnom, vendar pa je moral še vedno tlačaniti Fali in župniku. Leta 1524 je bil opatijski dvor potreben popravila. Zaradi vojn z bamberškim škofom 1406—1407,